

RÓNAY ÉS A MAGYAR CSILLAG

Végzős szegedi bölcsészként, a szakdolgozatírás lázában „körlevéllel” fordultam az egykori *Magyar Csillag* munkatársaihoz, s kelet-európai nézeteikről, no meg természetesen a folyóiratszerkesztés elveiről, a lapcsinálás apró titkairól faggattam őket. Kiváncsi voltam mindenre: a népi-urbánus és a nemzedéki ellentét kulisszatitkaira, folyóirat és kiadó viszonyára, a szakértőbor-gondolat szellemi-erkölcsi megvalósulására. A megkérdezettek közül egyedül Illyés Gyula bújt ki szellemes-elegáns mondattal a válaszáadás hámjából: „Összeférhetlenségfélélt érzek, hogy tanú legyek – akaratlanul néha koronatanú – olyan események földézése során, ahol magam is megbíráható szereplő voltam”. Keresztury Dezső fővárosi találkozóra invitált, s harmadfél órás beszélgetésünk közben emlékezetét ellenőrizendő többször hívta telefonon – sajnos eredménytelenül a – mint később kiderült – éppen Tihanyban alkotó költőt.

Rónay György hosszú levélben válaszolt. Mindmáig legkedvesebb tanárom, Ilia Mihály a költő levelét olvasva arra biztatott, hogy őrizzem meg ezt a Rónay-vallomást, hiszen nagyvonalú szolgálatkészsége, nyitottsága, őszinte indulatai révén kétszeresen is kortörténeti dokumentum. A levelet ma is őrzöm, s most tizenhét év múltán örömmel közreadom:

Kedves Barátom!

Elkeveredett válahová a levele, és csak most találtam meg; ne haragudjék, ha késve felelek a kérdéseire – remélem, nem túl későn.

A harmincas-negyvenes években az igazi rangot az jelentette, ha valaki a Nyugatban megjelent. (Illetve később a Magyar Csillagban.) Minden fiatal írónak ez volt a becsvágya. Természetesen annak is, aki „katolikus” volt: katolikus helyeken kezdte. Olyan világnézeti ellentét, amilyet sokan ma, a dolgok nemismeretében, visszavetítve képzelnek, egyszerűen nem volt; ezt már én magam is többször megírtam, de megírta Fodor József is a Napkelettel kapcsolatban önéletrajzában, és megírta Sötér István is. Természetesen új értelmet adott mindennek a fasizmus elleni állásfoglalás, amit Illyés tudatosan csinált; ezt is többen és többször megírták, de minden-nél világosabban beszélnek Illyés cikkei. Illyés a Magyar Csillagot minden tisztességes gondolkodású ember és minden írói érték előtt szélesre tárta, akár katolikus volt, akár más. Együtt voltunk ott, a lap Dunakorzó kávéházi heti összejövetelein is, emlékezetem szerint Kolozsvári Grandpierre Emil, Vas, Radnóti, Böka, Örley, Lovass, Thurzó, jómagam, a valamivel idősebbek közül Illés Endre, akinek nagy (tanácsadó) szerepe volt Gellért és Babits, majd Illyés mellett is (Örley nagyon jó barátja volt); én magam elsősorban Illés Endre révén kaptam a pusztán időnkénti megjelenésen túlmenő szerepet: sokat és elég fontos dolgokról írtak velem, esszéket, kritikákat is.

Népiek-urbánusok ellentéte emlékezetem szerint a lapon belül nem játszott szerepet. Illyés személye körül valóban létrejött az „egység” úgy, hogy ki-ki megtartotta a véleményét, és adta a java munkáját. Mi, a „harmadik nemzedék” mégis úgy éreztük, jó lenne, ha lenne – nem a „második nemzedék” ellen, hiszen barátaink voltak, s mi önekik „fegyvertársaik” – ha lenne „saját otthonunk”, ahol mi fiatalabbak lennénk a „házigazdák”, és inkább a mi (kissé „urbánusabb”) elképzeléseinket valósítanánk meg; azonfelül ne egyedül a M. Csillag legyen „szabad” és humanista fórum, hanem legyen más is, ne lehessen egy ellenőrzés alatt tartani az egészet. Így alapítottuk meg az Ezüstkort, melybe dolgoztak „második nemzedékbeliek” is, és még szorosabb kapcsolattal dolgoztak volna, ha a lap második számán túl is megjelenhetett volna.

A Révai és a Magyar Csillag közt semmi lényeges kapcsolat nem volt. Azokban az időkben (1937-től) magam is a Révainál voltam, ott volt irodalmi igazgató 39-től Illés Endre; az, hogy Magyar Csillagbeli írók a Révaihoz jöttek kiadóhoz (s részben a Franklinhoz), elsősorban ilyen személyes barátságok, kapcsolatok eredménye volt, nem egyéb. Ami pedig a hirdetést illeti: a kiadó fizetett a hirdetésért, többnyire hirdetési vállalatnak, s az intézte a hirdetés elhelyezését a különböző lapokban; ez semmit nem jelent, egyszerű reklám és üzlet volt.

Hogy hittünk-e a „treuga Dei”-ben? Aki annak idején „részt vett”, már a pusztá kérdést is furcsának érzi. Egyáltalán föl sem merült a gondolat Szentkuthy Miklóstól Pilinszkyig (aki nem is tudom, hogy egyáltalán ír-e a Magyar Csillagba, * hiszen egészen fiatal volt még, az Ezüstkorban kezdte, és még aligha gondolkodott ilyen kérdéseken) senkiben, hogy „érdemes-e”, meg hisze ebben; gondolkodó „szellemi ember”, európai kultúrájú, vagy európai kultúrára törekvő író számára más elképzelés nem is lehetett, ez volt egyszerűen a szellemi-erkölcsi létformája.

Ami „külön” volt ettől: az a „népiek” egyik szárnya volt (és itt próbált Illyés valamiféle összefogást, meggyőzve az említetteket a közös asztalhoz ülés révén), azok, akik jobbra kacsintgattak, többé vagy kevésbé mellre szívtak bizonyos nem éppen fasiszta, de mégiscsak valamiféleképpen „nemzeti szocialista” (de németellenes!) ideológiát, elfogadtak ellen-Baumgarten-díjat, meg egymás – olyasmis ez, amiről nem illik beszélni, s én sem azért trom le, mert beszélni akarok róla, hanem csak tájékoztatásul. Itt volt, és nem egyebütt, ezt szeretném nagyon erősen hangsúlyozni: itt, és nem egyebütt, a népi-urbánus ellentét gyökere. Nem paraszt-ellenességben; nem „polgári” elfogultságokban; minden ilyesmi utólagos belemagyarítás, mentegetés, szerencsenmosdítás vagy hazugság.

Körülbelül ezt tudom mondani a kérdéseire. Sok mindenre világos választ ad maga a Magyar Csillag: az a fontos ebből a szempontból, ki mit írt és vallott akkor, s nem az, mit mesél róla utólag. Világosan kiderül cikkeiből Illyés szerepe; valóban nagy és okos és értékmentő és bátor szerepet vállalt. Amellett az jellemezte, amit ma a franciák „ouvert”-nek mondanak, s ami valami nagylelkű nyitottságot és tágasságot jelent. És valóban emberi-nemzeti felelősséget, hitelt.

Ha egyszer Pestre jön és érdekli, elbeszélgethetünk ezekről a dolgokról. S ha még valamire kíváncsi, amit tudhatok, írja meg, és biztosan hamarabb fogok rá válaszolni.

Őszintén üdvözlé:
Rónay György

Bp. 967. I. 29.

A Nyugat 1941–44-ig terjedő Magyar Csillag-korszakában Rónay György minden évben szerepel verseivel, szám szerint tízzel, és valóban „sokat és elég fontos dolgokról írtak” az alig harmincéves költővel, hiszen tizennyolc esszét, recenziót olvashatunk az említett időszakban Rónay tollából a folyóirat hasábjain. A Magyar Csillagban szereplő költemények Rónay fáradt, közeleli gondoktól meggyötört arcát mutatják, azét a költőt, ki nem tud, nem akar külön világba menekülni. Pedig versnek nemigen kedvezett ez a kor.

... „Inter arma silent Musae” ...
Hallgass. Ne mentegesd magad. Ürügy kell?
Gyáva! Kopár vagy, akár az ősz,

kifosztott fák! Majd egyszer, igen, talán,
megjönnek eltűnt szárnyasaid, vadul
dalolva, szétrepedt torokkal,
tán arabul, csak az isteneknek!

– írta a Talán-ban 1941-ben.

* Mint azóta kiderítettem, Pilinszky két versével szerepelt Illyés folyóiratában.

Am a háborús években költői–emberi válságba került Rónay György a *harcot* nem adja föl, csupán fegyvert cserél: írói tevékenységének legjavát értékeket őrző és felfedező, szigorú, de pártatlan, s szinte tévedhetetlen ítéletű kritikusként adja. S kiváló fegyverforgatók társaságában! Schöpflin Aladár, Keresztury Dezső, Örley István, Szerb Antal, Halász Gábor, Lovass Gyula – szemképráztató névsor. Az ő vigyázó szemüknek, s természetesen Illyés Gyula elnöki és számadói pillantásának köszönhetően megalakulhatott – Ottlik Géza szavaival szólva – a „másik Magyarország” demokratikus köztársasága, amely aztán végképp nem kompromittálta magát a háborús időkben. Hallgassuk most csupán Rónay „szólamát” bizonyságképp. A jobbra kacsingató Féja Géza 1943-ban megjelent irodalomtörténeti munkájáról írja könyvbírálatában: „Szóljunk néhány szót a »milyen a magyar« kérdéshez is. Féja Géza könyve szerint »dühös«, »balladai« és »a nagy szatíra« népe, – többek között. Sajnos, mi is csak tapogatózhatunk: sem azt nem határozza meg, hogy mi az a balladai, sem a többit; őszintén bevalljuk, amit az életritmusról és hasonlókról váltig mond, az nekünk kis-sé magas. Mi szeretjük a tiszta fogalmakat. Áhítólag ez is magyar vonás. A mítosz utáni vándorlás inkább germán sajátosság.”

Később: „Elsősorban az vezetett, hogy eleve óvjuk a jövő népi irodalomtörténeti kísérleteket azoktól a mítoszoktól, amelyeknek szálaiba Féja Géza is belegabalyodott, mint ellentmondásai tanúsítják. Manapság nem divatos, legyünk hát ódivatúak: a *rációt*, a *világosságot*, a *tiszta fogalmakat* sirjuk vissza és várjuk a jövőben. Az átgondolt módszert, a biztos és cáfolhatatlan adatokat. Terjengős vitairat helyett vitathatatlan tudományt. Sámának helyett higgadt, száraz, hiteles tudósokat.”

József Attila sírjánál – időben – messzebbre tekint Rónay György. „Nem indul-e még, nem folytatódik-e vele is, még veszesebben, az a jelenség, amelyben költőinkből kilúgozódik a szépség, a művészet, hogy zörgő vázul ne maradjon egyéb, csak az »eszme«? Nem silányul-e fakó idézetekké, nem lesz-e könnyen festhető zászló mindenféle hitvány, vagy talán csak ostoba kezekben? Akik emlékét idézik, megtisztult szépségét idézik-e majd, s nem pört és vitát idéznek-e fölébe? Kasztok és pártok tusakszanak-e poráért? – vagy mégis győz a sok kis szándékon a nagy Mű?”

Ma is helyeslőn bölintünk Georges Bernanos *Egy falusi plébános naplójá*-ról írt recenziójának megállapításaira: „Nálunk még ma is sok tévhit él a katolikus irodalomról, s ott is, ahol éppen küzdeni kellene a tévhit ellen. Bernanos megtaníthat rá, hogy a katolikus irodalomnak sem művészetben, sem »világnézetben« nem szabad megalkudnia, és legfőbb kötelessége, könyörtelen őszinteség kifelé is, befelé is, és befelé annál inkább, mert befelé csak az erősek tudnak őszinték lenni. A katolikus irodalmat nem lehet eladni semmiféle programnak és politikának, mert a katolicizmusnak csak egy politikája lehet: az evangéliumé. Az pedig nem gyűlöltre tanít, hanem szeretetre. Szeretet pedig csak egyféle van, s aki a szeretetet értelmezni és magyarázni és taglalni kezdi, az nem szeret, – az ürügyet keres a gyűlöltre.”

S aki elhúzódik a szegények keménységétől, nyakasságától és gögijétől, aki sáncokat emel és árkokat ás, ahelyett, hogy sáncokon és árkokon átsurranva mindenütt és mindenkiért elmondja az igazságot, – az egyetlen és nem a testünkre szabottat: – az...mindenesetre sokat tanulhat Bernanos könyvéből!”

KOZMA HUBA

Értesítjük az érdeklődő olvasókat, hogy *Halmos László* műveiből újabb kiadványokat jelentetett meg Ausztriában Zsongor Kálmán. A két füzetnyi anyag öt orgonakiséretes misét tartalmaz. A kották szétosztását Kósa Ferenc, az OMCT központi igazgatója vállalta, a következő címen lehet hozzá fordulni: 8000 Székesfehérvár, Arany János u. 1.